

Яблонський В. В.

ORCID: 0000-0002-4000-8440

магістр архівознавства,

вчитель історії

Поляхівський ліцей

с. Поляхова, Хмельницька область, Україна

ТИПОЛОГІЯ ДАВНЬОЄГИПЕТСЬКИХ ФОРТЕЦЬ ДОБИ НОВОГО ЦАРСТВА

Ключові слова: Єгипет, Близький Схід, фортеця, *mnnw*-фортеця.

Упродовж давньоєгипетської історії фортеці мали різне призначення і відігравали різні ролі. Тому для позначення фортець існували різні терміни, наприклад *mnnw*, *ith*, *hprt*, *hym*, *mkr*, *nhtw*, *sgr* [1, с. 56], які загалом позначали фортеці, проте в процесі аналізу можна простежити певну різницю в їхньому функціональному призначенні. Також можемо зустріти поряд із термінами фортець ієрогліфічні символи для “міста” (*niwt*), “огороження” (*hwt*) і “палацу” із зубцями (*h*) [7, с. 31].

Mnnw-фортеці існували впродовж усієї історії Давнього Єгипту. Термін перекладається як “той, що стійко (міцно) стоїть” [3, с. 107–109].

Під час першої кампанії Тутмос III при облозі Мегіддо збудував дві *mnnw*-фортеці, в одній з них під назвою “Менхеперра-Оточувач-Азіатів” на східному боці міста розміщувалася ставка фараона [4, с. 105]. Очевидно, для налагодження тактичної логістики та прикриття: “з місцевих порід дерев (“свіжої деревини” *ht wsd*) було збудовано стіну з додатковими фортифікаціями” [4, с. 105]. До кінця першої кампанії Тутмос III зводить ще кілька фортець в Ханаані та Лівані з метою закріплення свого впливу в регіоні. У Лівані одна з *mnnw*-фортець називалась:

 [8, с. 740] *mn-hpr-r' w'fw sm'w*

“Менхеперра є тим, хто підпорядковує (або підкоряє) мандрівників”. Наступна згадка про *mnnw*-фортецю датується часом правління фараона Тутанхамона та містить ім'я Паненіута (*p3-n-niwt*):

 idnw mnnw (nbhprwr') shtp ntrw

«Намісник фортеці “Небхепрура догоджає богам”» [2, с. 62]. В епоху Рамессидів будівництво *mnnw*-фортець зміщується до дельти Нілу через загрозу нападів лівійців, а в часи Рамсеса III – “народів моря”.

ḥtm-фортеці є наступним типом, який використовувався в часи Нового царства. Термін *ḥtm* походить від слів “печатка”, “запечатувати” [5, с. 808]. Серед відомих у джерелах *ḥtm*-фортець можна назвати фортецю Джару, Телль-ель-Борг [7, с. 51]. У часи Нового царства ми маємо багато написів

чиновників, у чийй титулатурі містилося слово *ḥtm* – *imy-r ḥtm* [2, с. 58]: Ая (*iḥ*) [2, с. 58], Небі (*nbi*), який обіймав посаду за правління Тутмоса IV і який носив багато титулів *imy-r ḥtm*, “начальник полку Джару”, *imy-r фортець “країни Вават”* [2, с. 59]; Сатамун, який носив титул наглядача “фортець північної країни”. Командирами *ḥtm*-фортець часто були спадкові принци – Рамсес I, Сеті I, Мернептах.

“Шлях Гора” – ланцюг фортець та укріплень від Джару до Гази, які прикривали важливу магісталь, що вела від Єгипту до Леванту. На сьогодні розкопано понад десяток фортець із цього ланцюга.

У період Рамессидів з’являється ще один тип фортець – *bḥn*. Точного походження цього слова ми не знаємо, можливо, воно походить від однокореневого слова *bḥnt* “пілон” [5, с. 821]. Цей тип фортець ми зустрічаємо в Карнацькому написі Сеті I, у якому описується подорож фараона “Шляхом Гора”, що закінчилася відвідинами “*bḥn* Менмаатре” [5, с. 430]. Це чи не єдина згадка про *bḥn* як про давньоєгипетський військовий об’єкт.

Для позначення фортець зустрічаємо термін семітського походження *mktr*, який, до речі, кілька разів трапляється в книзі Берешит (Вихід). Згадку *mktr* датуємо як назву топоніма часами Тутмоса III [8, с. 784], у списку фортець Сеті I під назвою “Мігдол Менмаатра” [5, с. 415–416], на рельєфі Рамсеса III в Медінет-Абу.

У період Рамессидів з’явився новий тип фортець – *nḥtw* (“цитадель” [5, с. 820]), які зустрічаємо на “Шляху Гора” за правління Сеті I. У книзі Шаверо трапляються кілька наглядачів *nḥtw*: Менмаатра-нахт (*ḥt p’ nḥtw 5 šsr[d]n’* “командувач п’яти *nḥtw* шерденів”), Сетехемхеб (“наглядач великого *nḥtw* шерденів”) [2, с. 62].

Література:

1. Яблонський В. В. Військове мистецтво та дипломатія давнього Єгипту доби Нового царства. Київ, 2024.
2. Chevereau P.-M. Prosopographie des cadres militaires égyptiens du Nouvel Empire. 1994.
3. Faulkner R. O. A Concise Dictionary of Middle Egyptian. Griffith Institute, 1972.
4. Hasel M. Military Practice and Polemic: Israel’s Laws of Warfare in Near Eastern Perspective. – Berrien Springs, 2006.
5. Morris E. F. The Architecture of Imperialism: military bases and the evolution of foreign policy in Egyptian’s New Kingdom. Boston, 2005.

6. Redford D. B. *The Wars in Syria and Palestine of Thutmose III*. Boston, 2003.
7. Shaw I. *Ancient Egyptian Warfare: Tactics, Weapons and Ideology of the Pharaohs*. Oxford and Philadelphia, 2019.
8. Sethe K. *Urkunden der 18. Dynastie*. Dritter Band. Heft 9–10. Leipzig, 1907.